

Marian Pastuszko

Miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kan. 964 §§ 1-3)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 41/3-4, 75-105

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MARIAN PASTUSZKO

MIEJSCE SPRAWOWANIA SAKRAMENTU POKUTY I POJEDNANIA (KAN. 964 §§ 1 – 3)

Spis treści. Wstęp. 1. Prawo dawne. 2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. 3. Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Zakończenie. Argumentum.

Wstęp

W Kodeksie Prawa Kanonicznego promulgowanym przez Papieża. Jana Pawła II konstytucją *Disciplinae leges* z dnia 25 stycznia 1983 r., obowiązującym od 27 listopada tegoż roku, mianowicie w jego księdze czwartej mówiącej o *posłudze uświęcenia*, w części pierwszej zatytułowanej – *sakramenty*, rozdział pierwszy traktuje o *sprawowaniu sakramentu pokuty i pojednania*. Zamieszczone tu kanony omawiają trzy tematy, to jest: 1. pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 964 §§ 1 – 3); 2. pojednanie z Bogiem i Kościołem równocześnie wielu penitentów bez ich spowiedzi indywidualnej (kanony: 961 – 963), i: 3. miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kan. 964 §§ 1 – 3). – Tutaj interesuje nas tylko ten trzeci temat, ponieważ naszym celem jest przedstawienie kan. 964 §§ 1 – 3. Jednak łatwiej nam będzie ten cel osiągnąć, jeśli przedtem zapoznamy się z kanonami mówiącymi na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. Zaś kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. łatwiej nam będzie zrozumieć, jeśli przestudiujemy wcześniej prawo dawne na ten sam temat. I tak oto mamy naszkicowany plan pracy, ale porządek przyjmujemy oczywiście taki, by zacząć od prawa dawnego, potem omówimy kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. i w końcu kan. 964 §§ 1 – 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II. Dlatego zaś chcemy podejść do kan. 964 §§ 1 – 3 od strony źródeł prawa, ponieważ tylko taka metoda pozwoli nam nie tylko zrozumieć, ale też ocenić, w jakiej mierze aktualnie obowiązujące przepisy kanoniczne i liturgiczne różnią się od wcześniejszych. I już tu powiem, że te różnice są poważne, a prawo aktualnie obowiązujące jest bardziej ludzkie. Mówiąc

dokładniej, kan. 964 §§ 1 – 3 aktualnie obowiązującego KPK znacznie różni się na korzyść wiernych nie tylko od kanonów 908 – 910 KPK z 1917 r., ale także od kan. 964 §§ 1 – 3 Schematu KPK z 1982 r., zaś Rytuał Rzymski Pawła VI został poprawiony za pontyfikatu Jana Pawła II przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego w ten sposób, aby nie odbiegał w niczym od kan. 964 §§ 1 – 3 KPK z 1983 r.

1. Prawo dawne

Pan Jezus sam odpuścił grzechy paralitykowi w Kafarnaum (Mt 9 2: Mk 2 5), jawnogrzesznicy całującej Mu stopy w domu Szymona, faryzeusza (Łk 7, 48) oraz sparaliżowanemu przy sadzawce Betesda (5, 14). Z tych przypadków widzimy, że Jezus odpuszczał grzechy w okolicznościach, w których przepowiadał nadejście królestwa Bożego, i chciał to uczynić.

W II wieku chrześcijanie zbierają się przeważnie w domach, ale też zaczynają budować specjalne miejsca kultu początkowo na wzór synagog żydowskich albo świątyń pogańskich¹. Ze względu na trwające prześladowania, miejsce modlitwy organizuje się niekiedy w mieście, a niekiedy poza murami miasta, czasem w katakumbach, przy grobach męczenników². W katakumbach biskup mógł słuchać wyznania grzechów siedząc we wnęce wykutej w tufie³. *Od IV wieku, kiedy wzrastała liczba chrześcijan, nie wystarczały już domy jako miejsca ich zgromadzeń, ale konieczne się okazały obszerniejsze lokale, więc używano do tego celu po prostu największych budynków starożytnego Rzymu, jakim były bazyliki. Nie miały one w sobie nic religijnego ani tym bardziej chrześcijańskiego. Budowle te obejmują przedsionek i ewentualnie narteks (rodzaj przedpokoju), a następnie na planie osiowym podłużną salę przeznaczoną dla wiernych oraz chór lub prezbiterium, w którym odbywa się czynność liturgiczna w sensie ścisłym⁴.* W kościołach budowanych w stylu bazylikowym lub romańskim, w absydzie, to jest w prezbiterium, za ol-

¹ D. Olszewski, *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*, Katowice 1982, s. 22.

² Fr. X. Wernz – P. Vidal, *Jus canonicum ad Codicis normam exactum*, t. IV, vol. I, Romae 1934, n. 353, p. 443.

³ E. Jombart, *Confessionnel*, in: *Dictionnaire de Droit canonique*, t. IV, Paris 1945, col. 64

⁴ P. De Clerck, *Zrozumieć liturgię*, przekład z francuskiego ks. Stanisław Czernik, Kielce 1997, s. 152.

tarzem w półkolistym zakończeniu kościoła⁵ umieszczano katedrę czyli krzesło dla biskupa, który z tego miejsca przewodniczył obrzędowi liturgicznym.

Afrykańczyk, św. Cyprian (200/210 – 258) na III synodzie w Kartaginie w kan. 32 uznał uprawnienie prezbitera do rozgrzeszenia penitenta w przypadku konieczności, a także w przypadku wyrażenia zgody przez biskupa. Domaga się jednak, aby grzesznik winien popełnienia wielkiego przestępstwa, które poruszyło całe miasto, został pojednany z Bogiem przez włożenie na niego rąk między prezbiterium, a główną nawą kościoła (*ante absidem*)⁶, a więc publicznie, wobec zgromadzonej wspólnoty wiernych, która była tak poruszona jego grzechem.

Św. Hieronim (314 – 419) wspomina, że odpowiednim miejscem dla pokuty i wyznania grzechów jest świątynia i ołtarz – *locus accomodatus pro poenitentia et confessione est templum et altare* (Com. in Joel).

Hermes Sozomenes (+ 450) w swojej *Historia ecclesiastica* pisze, że w kościele rzymskim znajduje się widoczne wszystkim miejsce dla pokutujących, którzy stoją zawstydzeni i pełni smutku. Nie biorą oni udziału w liturgii, gdyż to jest dozwolone tylko dla wtajemniczonych⁷.

W Kościele zachodnim do uroczystego pojednania z Bogiem i wspólnotą wiernych dopuszczano grzeszników, którzy należycie wypełnili nałożoną na nich wcześniej pokutę, początkowo w wigilię paschalną, a od IV wieku w Wielki Czwartek rano – w Rzymie, zaś w Hiszpanii w Wielki Piątek około godz. 15, to jest godziny śmierci Jezusa na Krzyżu⁸.

W VII i VIII wieku prawie wszędzie pokuta publiczna i jednorazowa ustąpiła miejsca pokucie zwanej taryfową. I ta przetrwała aż do XII wieku. Teraz chrześcijanie spowiadają się kiedy chcą, ale przeważnie czynią to trzy razy do roku, jeśli nie tylko raz w roku.⁹ W tym czasie słuchanie spowiedzi odbywa się poza prezbiterium kościoła, mianowicie w przedsionku, w drzwiach kościoła lub nawet w zabudowaniach sąsiednich.

⁵ P. De Cleck, dz. c. s. 153, przypis 112, pisze iż w kościołach pozbawionych absydy doznajemy uczucia pewnego zawodu: tak jest np. w kościele św. Franciszka w Asyżu czy w Louvain-la-Neuve, gdzie zgromadzenie znajduje się na równi pochyłej, jak w amfiteatrze, naprzeciw płaskiej ściany. Ta ściana frontowa, lekko zretuszowana białą za ołtarzem, sprawia jednak wrażenie, że także podczas modlitwy mamy przed sobą mur.

⁶ c. 14 C 26 q 6. Według noty 195 do tego kanonu synod odbył się ok. r. 397, a więc nic za św. Cypriana.

⁷ Podają za: A. Bobcr, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1965, s. 150

⁸ Br. Mokrzycki, *Kościół w oczyszczeniu*, Warszawa 1986, s. 40

⁹ D. Martenc, *De antiq. eccl. ritib. l. I, p. II, d. 6*: Morin, *hist. de sacrament. poenitent.*

W XI wieku w Normandii, Anglii i Irlandii w murze kościoła w przed-sionku wykuwano otwór, jakby okno, wysokości od 80 do 180 cm., a szerokości od 30 do 105 cm. Spowiednik siadał wewnątrz kościoła na kamiennym krześle, zaś penitent na zewnątrz kościoła¹⁰.

Według Pontyfikału używanego w Rzymie w XIII wieku, wzorującego się w tej sprawie na Sakramentarzu Gelazjańskim¹¹, nadal istnieje publiczny sposób wykonywania zadośćuczynienia związanego z sakramentem pokuty. W Środę Popielcową grzesznicy zbierają się przed drzwiami kościoła ubrani tylko w wór pokutny, bez obuwia na nogach z oczyma spuszczoneymi w dół. Biskup podchodzi do nich i wprowadza ich do kościoła wraz z całą miejscową wspólnotą wiernych. Już w kościele biskup wraz z pokutnikami i pozostałymi wiernymi śpiewa siedem psalmów pokutnych przy czym wszyscy leżą krzyżem. Po odśpiewaniu psalmów biskup powstaje i wkłada ręce na każdego z grzeszników, kropi każdego wodą święconą i posypuje mu głowę popiołem. Następnie przypomina grzesznikom, iż Adam z powodu popełnienia grzechu został zmuszony do opuszczenia raju. Podobnie grzesznicy muszą teraz opuścić kościół z powodu ich grzechów. Grzesznicy wychodzą z kościoła. Każdy grzesznik trzyma w ręku zapaloną świecę. Wszyscy pokutnicy na czas pokuty będą zamknięci w specjalnym pomieszczeniu. Pokuta będzie trwać do Wielkiego Czwartku. Tego dnia biskup pojedna na wszystkich grzeszników¹².

Pontyfikał Rzymski z XIII wieku przewiduje również pokutę prywatną. W takim przypadku kapłan przed przyjęciem wyznania grzechów tak ma się modlić: *Panie Boże wszechmogący, bądź litościw mnie grzesznemu i przyjmij moją modlitwie, którą zanoszę do Twojej łaskawości, i mnie, a także tego sługę wyzwól od grzechów, i spraw, abyśmy w przyszłości nie grzeszyli. Przez Chrystusa Pana naszego. Amen.* Następnie pyta grzesznika: bracie, z jakiej przyczyny przybyłeś do tej świątyni? Penitent mu odpowiada: przybyłem, żeby prosić o sakrament pokuty z racji moich grzechów. Zaraz też penitent winien włożyć swoje ręce w ręce kapłana mówiąc przy tym trzykrotnie: w ręce twoje polecam ducha mego. Teraz kapłan odmawia anty-

¹⁰ A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. I, Warszawa 1893, s. 1180 – 1181

¹¹ *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. reg. Lat. 361 / Paris Bibl. Nat. 7193, 41 (56), *Sacramentarium gelasianum*, hrsg. Leo Cunibert Mohlberg OSB, Roma 1960, n. 83, p. 56.

¹² Michel Andrieu, *Le pontifical romain au moyen âge, tome II, Le pontifical de la Curie romaine au XIII siècle*, Città del Vaticano 1940, p. 578, n. 1.

fone: doznajemy, Boże, miłosierdzia Twego pośredku Twojej świątyni. Następnie kapłan odmawia psalm: wielki jest Bóg i bardzo chwalebny. Następują wezwania modlitewne (*versiculi*) i nowa modlitwa: *Boże, który usprawiedliwasz grzesznika i nie chcesz jego śmierci, ale żeby się nawrócił i żył, pokornie prosimy Twój Majestat, ażebyś tego sługę Twójemu ufającego w Twoje miłosierdzie wspierał niebieską pomocą i zachował pod Twoją opieką, ażeby Ci stale służył i na skutek pokus nie odłączył się od Ciebie. Przez Chrystusa Pana naszego.* Teraz grzesznik kładzie się krzyżem na posadzce przed ołtarzem, natomiast spowiednik odmawia nad nim litanie do Wszystkich Świętych. Do litanii dołącza modlitwę *Ojciec nasz* oraz jeszcze jedną z przepisanych modlitw. Po odmówieniu tych modlitw kapłan pyta grzesznika o jego wiarę, czy jest należyta, o gniew i nienawiść, czy się ich pozbył, jeśli je dotąd miał, czy czegoś nie ukradł, bo teraz ma zwrócić ukradzioną rzecz. I dopiero gdy to wszystko przyrzeknie, można przyjąć od niego wyznanie grzechów. A gdy już grzesznik wyzna swoje grzechy, spowiednik winien go zapytać, jaką spełnia posługę? Jeśli jest księciem albo sędzią, to niech nie przyjmuje łapówek i nie wyrokuje niesprawiedliwie. Jeśli jest mnichem lub prezbiterem albo diakonem czy duchownym, to niech przestrzega tego, do czego się zobowiązał. Spowiednik musi też zwrócić uwagę, czy penitent jest bogaty czy ubogi, czy jest panem czy sługą, czy jest zdrowy czy chory, czy żonaty czy też wolny, czy jest młody czy jest może dzieckiem. Pokuta bowiem zależy od tego, kim jest grzesznik. Komu nie można wyznaczyć postu, niech spowiednik wyznaczy jałmużnę albo modlitwę albo też trwanie w postawie klęczącej. Musi też spowiednik mieć na uwadze, jak ciężki jest grzech penitenta i jak długo ma on pokutować. Penitent nie powinien popadać w rozpacz, bo Bóg jest miłosierny. Do spowiednika należy też przypomnieć penitentowi, kiedy nie pokutuje się, np od Bożego Narodzenia do Święta Trzech Króli, od Wielkanocy do Uroczystości Zesłania Ducha Świętego, we wszystkie niedziele roku, itd. Dopiero teraz spowiednik może rozgrzeszyć penitenta przez wypowiedzenie modlitwy: *Rozgrzeszamy cię w zastępstwie św. Piotra apostoła, któremu Bóg udzielił władzy związywania i rozwiązywania, i którego tu zastępujemy niegodnie, postępujemy w jego imieniu, a nie mocą własnych zasług, i prosimy, aby z tego, z czego oskarża się ten sługa, został przez nas oczyszczony, co niech sprawi wszechmogący Bóg, hojny dawca odpuszczenia wszystkich grzechów: który żyje i króluje na wieki wieków*¹³.

¹³ Michel Andricu, *Le pontifical romain au moyen-âge, tome III Le pontifical de la Curie romaine au XIII siècle*, n. 46, 1-19, p. 479 – 484.

Pontyfikał kurii rzymskiej z XIII wieku dość szczegółowo opisuje czynności tak szafarza sakramentu pokuty i pojednania, jak penitenta wyznającego grzechy. Jednak nie zawiera żadnej wzmianki o tym, iż spowiednik czy penitent w czasie wyznania grzechów siedzi. Jest to o tyle ciekawe, że już Alcuinus (IX w. – *Tractat. de divinis officiis*) zanotował: *deinde iubeat eum sacerdos sedere contra se*. Być może dlatego penitent siadał, że zwykle spowiadał się rzadko i dlatego jego spowiedź trwała dłużej i była uciążliwa tak dla penitenta jak dla spowiednika. Jeśli siedział penitent, to z całą pewnością siedział też spowiednik. Powstaje tu pytanie, czy sposób sprawowania pokuty, o którym wspomina Alcuinus, do XIII wieku przyjął się tak powszechnie, że nie było potrzeby wspominać o nim, czy też może zaczął już wychodzić z praktyki? Zobaczmy zatem, co mówią nam dalsze dokumenty.

Obrazy z XIV i XV wieku przedstawiają penitenta klęczącego przed spowiednikiem w czasie wyznawania grzechów. Spowiednik w tym czasie siedzi. Taką postawę penitenta spotykamy na freskach z XIV wieku (*Giotto*) i na miniaturach z XV wieku¹⁴.

Na I synodzie prowincjonalnym w Mediolanie w r. 1565¹⁵ św. Karol Boromeusz (1538 – 1586)¹⁶ polecił sprawować sakrament pokuty w konfesjonale, który początkowo składał się tylko z krzesła i przymocowanej do niego deski z wyciętą w niej na pewnej wysokości kratą.¹⁷ – Jak się zdaje, św. Karol Boromeusz nie znał jeszcze wyrazu konfesjonał (po łacinie – *confessionale* albo *sedes confesionalis*) i używał w to miejsce wyrazu *sedile*. Konfesjonał – zdaniem św. Karola Boromeusza – ma oddzielać

¹⁴ E. Jombart, *Confessional*: DDC t. 4, col. 64.

¹⁵ Teksty uchwał pierwszego synodu prowincjonalnego kard. Karola Boromeusza znajdują się w *Acta Ecclesiae Mediolanensis*, które ukazały się po raz pierwszy w 1582, pod tytułem: *Acta Ecclesiae Mediolanensis. Quibus concilia provincialia, conciones synodales, synodi dioeceseanae, instructiones, litterae pastorales, edita, regulae confratrarum, formulae, et alia denique continentur, quae Carolus S.R.E. Cardinalis tit. S. Praxedis, Archiepiscopus egit. Cum privilegio Summi Pontificis, Romae 1582*. Następne wydanie mamy z 1583, z 1599, z 1603 w Breci, z 1643 w Paryżu, z 1683 r. w Lyonie, z 1738 w Bergamo, z 1754 w Padwie, z 1843 w Mediolanie, z lat 1890-1897 r. w Mediolanie Achillesa Ratti, potem Piusa XI. Dane te podaje za: W. Góralski, *Reforma trydencka w diecezji i prowincji kościelnej mediolańskiej w świetle pierwszych synodów kard. Karola Boromeusza*, Lublin 1988, s. 185-187, przypis 395-403. Zob. tegoż Autora, *I primi sinodi di san Carlo Boromeo, La riforma tridentina nella provincia ecclesiastica milanese*, Milano (1989), p. 100, przypis 236 – 244.

¹⁶ Życiorys św. Karola Boromeusza przedstawia: W. Góralski, *Reforma trydencka w diecezji i prowincji kościelnej mediolańskiej*; s. 13, przypis 21.

¹⁷ A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*, t. 1, s. 1182; W. Góralski, *Reforma trydencka w diecezji prowincji kościelnej mediolańskiej*, s. 339.

spowiednika od penitenta. Zalecał on, aby w każdym kościele znajdowało się tyle konfesjonałów, ilu jest spowiedników. Poza konfesjonałem nie wolno było spowiadać bez względu na to, jaki jest stan penitenta. Wyjątek można dopuszczać tylko w przypadku słuchania wyznania grzechów osoby chorej, ale jeśli choruje kobieta, to spowiednik ma ją spowiadać przy otwartych drzwiach pokoju, w którym przebywa wraz z osobą chorą. Poza tym przypadkiem konieczności nie wolno spowiadać kobiety gdzie indziej, jak tylko w kościele i w konfesjonale. Spowiedź winna się odbywać między wschodem a zachodem słońca. W kościele konfesjonał należy ustawić w miejscu otwartym, żeby inni wierni mogli widzieć tak spowiednika jak penitenta. Jednak wierni nie mogą być blisko konfesjonału, żeby nie słyszeli ani spowiednika ani penitenta¹⁸.

Pod koniec XVI wieku, a więc w parę lat po śmierci św. Karola Borromeusza, nazwa konfesjonał znalazła się w użyciu (po włosku *il confessionale*). Wyraz ten znajdujemy w opisie sprawy przedłożonej Kongregacji Biskupów i Zakonników przez biskupa Vicenzy we Włoszech. Biskupa prosiły o to mniszki, które miały swojego spowiednika. Mieszkał on przy klasztorze i miał konfesjonał w mieszkaniu. Kongregacja zobowiązała biskupa, aby pomógł mniszkom w zorganizowaniu klasztoru tak, by spowiednik miał swój pokój, jednak konfesjonał winien znaleźć się w kościele¹⁹. – Podobny przypadek przedstawił Kongregacji Biskupów i Zakonników biskup Bolonii. Także temu biskupowi wyjaśniono, iż konfesjonał nie może znajdować się w mieszkaniu spowiednika, czy w pokoju, w którym on odpoczywa, względnie w jakikolwiek innym miejscu sekretnym czy ciemnym. Konfesjonał bowiem może być usytuowany tylko w kościele, w miejscu otwartym i łatwo dostępnym. Biskupowi polecono, aby to zarządzenie Kongregacji wprowadzili w życie tak zakonnicy jak zakonnice²⁰.

Wypowiedzi Kongregacji Biskupów i Zakonników wydane pod koniec XVI wieku, wykorzystane zostały przy formułowaniu przepisów liturgicznych zawartych w przygotowywanym wówczas Rytuale Rzymskim opublikowanym na mocy zarządzenia Pap. Pawła VI w 1614 r. Rytuał

¹⁸ *Tractatus aureus de ratione administrandi sacramentum confessionis a S. Carolo Borromeo editus*, Coloniae Agrippinae 1628, p. 7. Zob. *Caroli Borromei Instructiones pastorum ad concionandum confessionisque et Eucharistiae sacramenta ministrandum utilissimae*, Augustae Videlicorum 1758, p. 102 a.

¹⁹ S. C. Ep. et Reg. *Vincentina*, 22 sept. 1592: *Codicis Iuris Canonici Fontes cura Petri Card. Gasparri editi*, vol. IV, Typis Polyglottis Vaticanis 1951, n. 1464, p. 636.

²⁰ S. C. Ep. et Reg. *Bononien*, 5 nov. 1596: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. IV, n 1561, p. 678.

ten powtórzył wcześniej przyjętą już normę, według której spowiedzi słucho się z zasady w kościele, nie zaś w domu prywatnym, chyba że zachodzi rozumna przyczyna. To zastrzeżenie dopuszczające spowiedź poza kościołem uczyniono ze względu na zagrożonych niebezpieczeństwem śmierci. Jednak i w takich okolicznościach spowiedź powinna odbywać się w miejscu odpowiednim i łatwo dostępnym²¹. W każdym kościele winien znajdować się konfesjonał (*sedes confessionalis*) służący do słuchania spowiedzi. Ma być usytuowany w miejscu otwartym kościoła, łatwo widocznym (*loco conspicuo*) i odpowiednim. Spowiednika ma oddzielać od penitenta specjalna krata²². Spowiednik ma pełnić swą funkcję w komży i stule fioletowej, względnie takiego koloru, jakiego domaga się dany okres roku liturgicznego. Rytuał Rzymski Pawła V był jedyną księgą liturgiczną, według której w owym czasie udzielano sakramentów, m. in. sakramentu pokuty. Dlatego musiał się znajdować w każdej parafii. To było powodem, że przepisy liturgiczne zawarte w tym Rytuale, także te dotyczące miejsca sprawowania sakramentu pokuty, zostały rozpowszechnione.

Zakonnice nie musiały mieć w swoim klasztorze Rytuału Rzymskiego Pawła V. Natomiast wypowiedzi Kongregacji Biskupów i Zakonników wydane pod koniec XVI wieku widocznie nie dotarły do nich. Tak można sądzić, ponieważ w dniu 2 września 1617 r. zapytano Kongregację Soboru, czy konfesjonał, z którego korzystają przy spowiedzi mniszki może się znajdować w zakrystii albo w domu zamieszkałym przez spowiednika. Kongregacja Soboru odpowiedziała, że konfesjonał nie może się znajdować ani w zakrystii ani w domu spowiednika, tylko w kościele uczęszczanym przez zakonnice²³. Identycznie wypowiedziała się Kongregacja Soboru w podobnej sprawie w dniu 20 września 1642 r.²⁴

Rytuał nie określił bliżej jakości kraty, w którą winien być wyposażony konfesjonał. Natomiast Kongregacja Biskupów i Zakonników wymaga, aby krata w konfesjonale miała tak małe otwory, żeby nie można było

²¹ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum*, Coloniae Agrippinae 1640, de *sacramento paenitentiae*, p. 78: In ecclesia, non autem in privatis acedibus confessiones audiat, nisi ex causa rationabili, quae cum incidit studeat tamen id decenti ac patenti loco praestare.

²² *Rituale Romanum Pauli V*, p. 78: Habeat in Ecclesia sedem confessionalem, in qua sacras confessiones excipiat: quae sedes patenti, conspicuo et apto Ecclesiae loco posita, grate perforata inter penitentem et sacerdotem sit instructa.

²³ S. C. C. 2 sept. 1617: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. V, n. 2405, p. 217, ad 4.

²⁴ S. C. C. *Salutarum*, P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. V, n. 2637, p. 294, ad 7.

w nie włożyć nawet małego palca²⁵. Ciekawe, że przy tej okazji Kongregacja Biskupów i Zakonników zezwoliła na spowiedź w zakrystii, jeśli zachodzi taka konieczność i, także w domu, ale tylko chorych. Pamiętajmy, że wcześniej Kongregacja Soboru nie zgodziła się na spowiadanie zakonnic w zakrystii. Być może teraz wzięto pod uwagę okoliczność, że zakrystia może być miejscem spowiedzi penitentów słabiej słyszających. Natomiast, od dawna zezwalało na spowiedź chorych w domu. Oczywiście także zakonnicę można było wyspowiadać w domu, o ile chorowała, bo nie mogło być tak, że zakonnica miała mniejsze prawa niż inni chrześcijanie.

Zakonnice korzystały z konfesjonału przy spowiedzi, ale widocznie wygodniej im było, gdy konfesjonał stał nie w kościele, tylko w mieszkaniu spowiednika. Stąd ich pytania, czy tak postępować można. Tymczasem zakonnicy chcieli mieć możliwość spowiadania w domach. Powoływali się nawet na bullę *Superna* z 21 czerwca 1670 r. Pap. Klemensa X (1670-1676), który miał im udzielić przywileju słuchania spowiedzi bez żadnych ograniczeń co do miejsca sprawowania sakramentu pokuty. O tej opinii zakonników dowiedziała się Stolica Apostolska. Pap. Benedykt XIV (1740 – 1758) wyjaśnił zakonnikom, że bulla Klemensa X *Superna* nie zawierała dla nich żadnego przywileju. Dlatego mają oni przestrzegać przepisu Rytuału Rzymskiego Pawła V, który domaga się, aby kapłani spowiadali w kościele, a w domu jedynie w przypadku istnienia rozumnej przyczyny²⁶.

W XVIII wieku buduje się konfesjonały trójczłonowe. W takim konfesjonale spowiednik może spowiadać, nie z tylko jednej strony, jak to było dawniej, ale na obydwie strony. Sam zaś siedzi w środkowej części konfesjonału przeznaczonej dla spowiednika. W Rytuale Rzymskim Pawła V nie ma wzmianki o praktykowanym kiedyś nakładaniu rąk na penitenta, które zastąpiono wyciągnięciem prawej dłoni w kierunku penitenta²⁷.

²⁵ S. C. Ep. et Reg. *Pisauren*. 22 sept. 1645: Che li confessori, cosi secolari come regolari, volendo amministrare questo sacramento (paenitentiae) a persone secolari di qualsivoglia sesso o eta chi siano, debbano farlo in chiesa, con la stola al collo, alla fenestrella del confessionario quali abbia i forami cosi angusti, che non possa passarvi il dito auricolare, eccettuati pero i casi d'infermità, od altra precisa necessità o congruenza morale, ne quali possono confessare della sacrestia, o altro luogo decente, col solo abito regolare, e cosi anche per servizio del infermi nelle loro case: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. IV, n. 1774, p. 771.

²⁶ Ep. enc. *Magno cum*, 2 iun. 1751: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. II, n. 413, p. 326 – 327, § 20.

²⁷ *Rituale Romanum Pauli V*, p. 83: deinde dextra versus poenitentem clavata, dicit.

Kongregacja Rozkrzewienia Wiary zarządziła, aby na terenach misyjnych w obszerniejszych kościołach budowane były konfesjonały nieruchome. Tam zaś, gdzie kościoły były małe, misjonarze mieli czuwać, by w tych kościołach nie spowiadano, szczególnie kobiet, inaczej jak tylko przy jakiejś ruchomej desce oddzielającej spowiednika od penitenta. W desce tej winna się znajdować mała krata, poprzez którą można było spowiadać²⁸.

O wymaganiach stawianych misjonarzom przez Kongregację Rozkrzewienia Wiary wiedzieli dobrze wizytatorzy terenów misyjnych, bo przecież Kongregacja tych wizytatorów ustanawiała. Dlatego też wizytatorzy domagali się od misjonarzy, aby ci spowiadali poprzez kratę, jeśli nie chodzi o spowiedź osoby chorej. Jednak sami misjonarze mieli wątpliwości, czy Kongregacja Rozkrzewienia Wiary takie wymagania im stawia. Zapytali Kongregację, czy rzeczywiście tego się od nich oczekuje? Kongregacja Rozkrzewienia Wiary odpowiedziała twierdząco na postawione jej pytanie, ale zaraz też dodała, że już wielokrotnie wydawała instrukcję w tej materii²⁹.

Kongregacja Rozkrzewienia Wiary uskarżała się, iż w tej samej sprawie wiele razy, wydawała instrukcje, ale nie przestawała tego robić. Szczególnie chodziło jej o to, aby kobiet nie wprowadzano do prywatnych mieszkań zakonników. Kobiety należało spowiadać w kościele, w kaplicy, w domu modlitwy, jeśli tylko taka możliwość istnieje. Jeśli zaś nie ma takiej możliwości, to kobiety należy spowiadać w miejscu otwartym, łatwo dostępnym, i jeśli to tylko możliwe, w pobliżu drzwi wejściowych. Zawsze też między spowiednikiem, a penitentką winna się znajdować żelazna krata, przy której słucha się wyznania grzechów, a przynajmniej jakaś zaporą. Kto nie będzie przestrzegał tych zarządzeń, ten popadnie w ciężkie kary. – Dekret ten zatwierdził Pap. Pius VI w dniu 6 lipca 1780 r.³⁰. Podpisanie dekretu przez Pap. Piusa VI świadczy, iż Stolica Apostolska przywiązywała wielkie znaczenie do tego dekretu.

Na misjach niekiedy istniały bardzo trudne warunki pracy duszpasterskiej. Nie było nie tylko kościoła, ale nawet stałej kaplicy. W takich okolicznościach czasem wypadało słuchać wyznania grzechów. Zapytano więc Kongregację Rozkrzewienia Wiary, czy wystarczy, jeśli kobieta

²⁸ S. C. de Prop. Fide (C. G.), 22 febr. 1660: I. S. c. r. d. i., *CIC Fontes*, vol. IV, n. 4464, p. 22.

²⁹ S. C. de Prop. Fide (C. P. pro Sin – Tunkin), 12 iun. 1764: I. S. c. r. d. i., vol. VII, *CIC Fontes*, vol. VII, n. 4542, p. 82.

³⁰ S. C. de Prop. Fide, dccr. 26 aug. 1780: I. S. c. r. d. i., *CIC Fontes*, vol. VII, n. 4582, p. 123-124.

wyznająca grzechy zakryje całą twarz welonem. Kongregacja Rozkrzewienia Wiary odpowiedziała twierdząco na postawione jej pytanie³¹.

W XIX wieku Kongregacja Rozkrzewienia Wiary przypominała wydane wcześniej zalecenia na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty. Takie przypomnienie Kongregacja przesłała do katolickiego patriarchy chaldejskiego w Babilonii, a więc katolickiego obrządku wschodniego, ponieważ w patriarchacie tym zdarzały się nadużycia, które nie powinny mieć miejsca. Kongregacja Rozkrzewienia Wiary zwróciła uwagę, że kapłani nie mogą spowiadać w domu prywatnym, chyba że chodzi o spowiedź osoby chorej. Jeśli zaś chodzi o spowiedź kobiety chorej, to należy ją spowiadać przy drzwiach półotwartych do pokoju, w którym chora przebywa, żeby z zewnątrz można było widzieć tak spowiednika jak penitentkę³².

W podobnym duchu wypowiedziała się Kongregacja Rozkrzewienia Wiary jeszcze dwukrotnie, podkreślając, że kobiety spowiada się jedynie w konfesjonale usytuowanym w kościele. Wyjątkiem mogą być tylko osoby chore³³, a także osoby w podeszłym wieku lub nie słyszące³⁴.

Kongregacja Rozkrzewienia Wiary nalegała na misjonarzy pracujących na podległych jej terenach, aby słuchali wyznania grzechów tylko w konfesjonalach umiejscowionych w kościele, i to w odpowiednim miejscu kościoła. Zgadzała się też Kongregacja Rozkrzewienia Wiary, aby poza kościołem spowiadano ludzi chorych, których tylko z trudnością można doprowadzić albo przynieść do kościoła. W połowie XIX wieku Pap. Grzegorz XVI (1831 – 1846) zezwolił Ormianom, aby mogli spowiadać w domach prywatnych także wiernych cieszących się dobrym zdrowiem, ale pod warunkiem, że spowiednik będzie się odznaczał pobożnością, zaś penitent będzie się cieszył dobrą opinią. Nadto, samo pomieszczenie winno być takie, by można było w nim sprawować święte czynności³⁵.

W XIX wieku nadal istnieją wątpliwości dotyczące miejsca sprawowania sakramentu pokuty. Kongregacji św. Oficjum przedłożono do rozwią-

³¹ S. C. de Prop. Fide, (C. P. pro Sin. – Chan – su), 17 mart. 1785: I. Scred i, *CIC Fontes*, vol. VII, n. 4600, p.150.

³² S. C. de Prop. Fide, decr. 13 par. 1807: I. Scred i, *CIC Fontes*, vol. VII, n. 4691, p. 221

³³ S. C. de Prop. fide, (C. G. – Hiberniae), 12 febr. 1821: I. Scred i, *CIC Fontes*, vol. VII, n.4723, p. 243 -244.

³⁴ S. C. de Prop. Fide, (C. G.), 21 sept. 1840: I. Scred i, *CIC Fontes*, vol. VII, n.4723, p. 299 – 300.

³⁵ Ep. encycl. *Inter gravissimas*, 3 febr. 1832: P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. II, n. 483, p. 739, § 7.

zania trzy pytania: 1. Czy miejsca, w których zwykło się spowiadać mniszki należy uznawać za miejsce przeznaczone do słuchania spowiedzi, czy też za prawdziwe konfesjonały? 2. Czy to samo należy powiedzieć o miejscach urządzonych na podobieństwo tych, w których przyjmuje się spowiedź od mniszek klauzurowych i w których zwykło się słuchać spowiedzi kobiet? Chodzi tu rozmównice i domy rekolekcyjne(wł. *ritiri*) 3. Jeśli uznaje się te miejsca za prawdziwe konfesjonały, to czy za takie należy je uznawać w stosunku do samych mniszek, czy też do innych żyjących w takich samych warunkach, względnie też do innych kobiet mieszkających poza klasztorem? Na wszystkie te pytania Kongregacja św. Oficjum odpowiedziała twierdząco w dniu 25 listopada 1874 r.³⁶ Wynikało z tego, że konfesjonałami są nie tylko te, które znajdują się kościołe, ale też inne, które służą do słuchania spowiedzi mniszek i kobiet.

2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.³⁷

Przedstawione wyżej źródła prawa kanonicznego zostały wykorzystane przy redagowaniu kanonów 908, 909 i 910 KPK z 1917 r. mówiących na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty. Kanonami tymi wypadnie nam się teraz zająć.

Według kan. 908 właściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty jest kościół albo kaplica publiczna lub półpubliczna. Pod pojęciem kościoła kan. 1161 rozumie budynek święty przeznaczony do służby Bożej, służący wszystkim wiernym do wykonywania kultu religijnego. – Kaplica jest miejscem przeznaczonym do służby Bożej, ale w tym celu, aby służyła głównie pewnym osobom, rodzinom lub małym społecznościom, a nie ogółowi wiernych (kan. 1188 § 1). Kaplica jest publiczna, jeśli została założona na użytek jakiegoś stowarzyszenia, np. domu zakonnego, stowarzyszeń kościelnych, czy nawet osób prywatnych, ale wierni mają do niej dostęp przynajmniej w czasie funkcji liturgicznych (kan. 1188 § 2 n. 1). Kaplica półpubliczna jest założona dla jakiejś społeczności, ale inni wierni nie mają do niej dostępu (kan. 1188 § 2 n. 2. Takie kaplice są np. w seminariach duchownych, domach zakonnych, stowarzyszeniach zatwierdzonych przez miejscowego ordynariusza, w konwiktach dla duchownych, domach rekolekcyjnych, szpitalach, więzieniach itd.

³⁶ P. Gasparri, *CIC Fontes*, vol. IV, n. 1033, p.342. Zob. J. Ortega Uhink, *De delicto sollicitationis, evolutio historica, documenta, commentarius*, Washington 1954, p. 262.

³⁷ J. Fazzalano, *The place for the hearing of confession*, Washington 1950.

Kan. 908 uznaje kościół, kaplicę publiczną i półpubliczną za miejsce właściwe dla sprawowania sakramentu pokuty. Ponieważ sprawowanie każdego sakramentu, w tym sakramentu pokuty, jest czynnością świętą, wypada, aby takie czynności były spełniane w miejscu poświęconym. – Nie jest wskazane umieszczanie konfesjonau w pobliżu głównego ołtarza. Natomiast odpowiednim miejscem dla konfesjonau jest nawa boczna, kaplica, w każdym razie miejsce spokojne.

Rytuauł Rzymski Pawła V dostosowany do KPK z 1917 r. przez Pap. Piusa XI (1922 – 1939) stwierdza tak, jak kan. 908, że właściwym miejscem sakramentalnego wyznania grzechów jest kościół, kaplica publiczna lub półpubliczna³⁸. W tym odnowionym Rytuale Rzymskim brak wzmianki znanej nam z Rytuału Rzymskiego Pawła V z 1614 r., że z powodu rozumnej przyczyny wolno sprawować sakrament pokuty w innym, byle odpowiednim miejscu. M. Conte a Coronata jest zdania, że poprawienie przepisu liturgicznego w Rytuale Pawła V i Piusa XI tak, aby był zgodny z kan.908 nie powoduje zmiany dyscypliny w tej dziedzinie³⁹ Także F. M. Cappello doradza, aby okoliczności miejsca sprawowania sakramentu pokuty nie ujmować rygorystycznie, ponieważ kan. 908 stanowi, iż właściwym miejscem spowiadania jest kościół. Dlatego w poszczególnym przypadku miejscowy ordynariusz, spowiednik lub przełożony domu zakonnego mogą zezwolić, aby spowiedź odbyła się nie w kościele, ale w pokoju przyległym do kaplicy, byle to miejsce było odpowiednie i widoczne. Szczególnie spowiedź niesłyszających wypada przeprowadzić np. w zakrystii⁴⁰.

Kan. 909 § 1 zarządza, aby konfesjonau do słuchania wyznania grzechów kobiet był zawsze umieszczony w miejscu otwartym i widocznym, z zasady w kościele albo w kaplicy publicznej lub półpublicznej. – W paragrafie tym jest mowa o konfesjonale służącym do słuchania spowiedzi kobiet, i nie ma znaczenia, czy chodzi o dziewczęta czy kobiety w podeszłym wieku lub zakonnice. Norma jest taka, że sakramentalnego wyznania grzechów od kobiet słucha się zawsze w konfesjonale, który ma

³⁸ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi iussu editum aliorum Pontificum cura recognitum atque auctoritate Ss.mi D. N. Pii XI ad normam Codicis Iuris Canonici accommodatum Ecclesiis Poloniae adoptatum et ab eodem Ss.mo D. N. Pio XI adprobaturum*, edito typica, Kato-viciis 1927, 145, n. 7.

³⁹ *Institutiones iuris canonici. De sacramentis tractatus canonicus* vol. I, cd. 2, Taurini Roma 1951, n. 462, p. 506.

⁴⁰ *Tractatus canonico – moralis De sacramentis*, vol. II, *De Poenitentia*, cd. 6, Taurini Roma 1953, n. 632, p. 655.

się znajdować w miejscu otwartym i widocznym. Od tej normy nie dopuszcza się wyjątku, jak tylko w poszczególnym przypadku, z przyczyny poważnej i naglącej. Natomiast mniej jest wymagane, żeby konfesjonał służący do słuchania kobiet był umieszczony w kościele. Kan. 909 § 1 wymaga tego, ale jest to mniejsze wymaganie od tego, by spowiedź kobiet odbywała się w konfesjonale⁴¹.

W myśl kan. 909 § 2 konfesjonał ma być zaopatrzony w kratę o drobnych otworach odgradzającą penitenta od spowiednika. Stosowanie tego paragrafu w życiu nastroczało pewne trudności w Hiszpanii i tych krajach Ameryki Południowej, w których używano języka hiszpańskiego. W tych bowiem krajach istniał niepamiętny zwyczaj, na mocy którego mężczyźni spowiadano w kościele i w domach prywatnych bez korzystania z konfesjonału z odpowiednią kratą⁴². Być może, iż to trudności ze stosowaniem prawa przyczyniły się do skierowania następującego pytania do Papieskiej Komisji do autentycznego tłumaczenia KPK z 1917 r.: czy kratę należy stosować tylko w konfesjonałach przeznaczonych do spowiadania kobiet, czy też przepis ten w równej mierze odnosi się do wszystkich penitentów, a więc i do mężczyzn? Komisja Papieska odpowiedziała: negatywnie co do pierwszej części pytania, a twierdząco co do drugiej jego części, i z zachowaniem kan. 920 § 2, to jest, że mężczyźni można spowiadać nawet w domu prywatnym⁴³. Wiadomo, że Stolica Apostolska sugerowała biskupom Hiszpanii, aby powoli wprowadzili w swoich diecezjach praktykę spowiadania mężczyzn w kościele i w konfesjonale zaopatrzonym w odpowiednią kratę.

Biskupi diecezjalni mogą wydawać zarządzenia na temat konfesjonałów i korzystania z nich przez spowiedników. Zwykle konfesjonał jest tak zbudowany, że ze wszystkich stron ma ścianki, z wyjątkiem strony przedniej, żeby spowiednik mógł wejść do konfesjonału. Ale i tu winny być drzwiczki, żeby ktokolwiek nie wchodził do środka. Nad drzwiczkami wejściowymi jest jeszcze zasłonka. W tej środkowej części znajduje się siedzenie dla spowiednika, które powinno być wygodne, żeby można było

⁴¹ H. Jone, *Commentarium in Codicem Juris Canonici*, t. II, Paderborn 1954, p. 150.

⁴² E. F. Regatillo, *Interpretatio et iurisprudencia Codicis Juris Canonici*, ed. 3, Santander 1953, p. 360.

⁴³ *Commissio Interpretativa*, die 24 nov. 1920: *Utrum canone 909 § 2: Sedes confessionalis crate fixa ac tenuiter perforata inter poenitentem et confessorem sit instructa, pro mulieribus tantum, an generaliter pro poenitentibus, uti forma propria audiendi confessiones in ecclesiis et publicis oratoriis sit servanda: Resp. Negative ad primam partem: affirmative ad secundam, firmo tamen praescripto can. 910 § 2: AAS 12 (1920) 576.*

siedzieć dłużej w razie potrzeby. Natomiast w bocznych ściankach są okienka, w których znajdują się stałe kraty z małymi otworami. Te kraty winny być stałe, ale pod każdym okienkiem od strony spowiednika należy umocować drzwiczki, które będą zasłaniały twarz spowiednika, a gdy spowiednik słucha wyznania grzechów, to jedno okienko otwiera, zaś z drugiej strony zamyka, aby głos spowiednika i penitenta nie przechodził przez otwarte okienko do penitenta stojącego przy okienku z drugiej strony. Pomaga to bowiem w zabezpieczeniu tajemnicy spowiedzi. Na każdej z bocznych ścianek pod okienkiem należy umocować podstawkę, na której spowiednik mógłby wspierać swój łokieć, gdy jest nachylony w kierunku penitenta. Okienka i kratki w nich winny być średniej wielkości, żeby mógł przez nie słuchać i mówić wysokiego wzrostu spowiednik w postawie siedzącej, gdy z drugiej strony tego samego okienka wyznaje swoje grzechy dziecko przynajmniej w postawie stojącej. Dobrze jest, jeśli okienka są zasłonięte od wewnątrz konfesjonau przezroczystym celofanem. W takim przypadku widzi się i słyszy penitenta, ale nie odczuwa się oddechu, co przy dłuższym słuchaniu spowiedzi nie jest bez znaczenia.

Jest pewien problem ze spowiedzią penitentów słabo słyszających, których należy spowiadać w specjalnych miejscach, aby nie dopuścić do podsłuchiwania wyznania grzechów. Rytuał Rzymski Pawła V i Piusa XI domagają się, aby kobiety spowiadać w miejscu dla innych widocznym. Z tego powodu w pomieszczeniu przeznaczonym do słuchania spowiedzi słabo słyszających winno być okno niezbyt małych rozmiarów.

W sprawie miejsca spowiadania zabierały głos także synody. Kielecki Synod Diecezjalny w uchwale 202 postanawiał: Przy budowie kościołów księża proboszczowie mają przypominać architektom, by na porę zimową w projektach uwzględniali odpowiednie kaplice lub spowiednice ogrzewane⁴⁴.

Kan. 910 § 1 zabrania spowiadania kobiet poza konfesjonalem, chyba że z powodu choroby lub innej konieczności prawdziwej, i przy przedsięwzięciu zaleceń zarządzonych przez miejscowego ordynariusza. – Kanon ten zakazuje spowiadania kobiet poza konfesjonalem nie czyniąc między nimi żadnej różnicy, to znaczy, czy to są mniszki, czy dziewczęta czy może osoby słabo słyszające. Spowiednik postępowałby zatem niewłaściwie, gdyby spowiadał kobiety, szczególnie na sposób stały, poza konfesjonalem, nie mając ku temu specjalnego powodu, zwłaszcza, gdyby to pociągało za sobą jakieś zgorzelenie.

⁴⁴ *Synodus Dioecesisana Kielcensis 1927*, Kielce (1927), s. 153.

Kan. 910 § 1 przewiduje dwie przyczyny, które mogą zwolnić spowiednika z obowiązku spowiadania kobiety w konfesjonale.

1. Jeśli kobieta jest chora, zwłaszcza gdy jej choroba stanowi zagrożenie niebezpieczeństwem śmierci, to można ją wyspowiadać w miejscu jej przebywania. Tak zresztą było już w prawie dawnym. Prawodawca nie chce bowiem utrudniać kobietom zagrożonym śmiercią pojednania z Bogiem. Jednak i w takim przypadku drzwi do pokoju, w którym odbywa się spowiedź, powinny być otwarte, żeby obecni mogli widzieć tak spowiednika jak penitentkę.

2. Prawdziwa konieczność przyjęcia wyznania grzechów poza konfesjonalem zachodzi wtedy, gdy w przeciwnym przypadku kobieta musiałaby pozostać bez spowiedzi przez dłuższy czas, np. przez rok, względnie naraziłoby ją to na utratę dobrego imienia⁴⁵. Nie zwalnia zaś z obowiązku spowiadania kobiet w konfesjonale choroba spowiednika lub jego wyгода.

Według kan. 910 § 2 spowiedzi mężczyzn można słuchać także w miejscu prywatnym. – Pamiętamy, że Rytuał Rzymski Pawła V z 1614 r. domagał się rozumnej przyczyny, żeby można było spowiadać w domu prywatnym. Kan. 908 KPK z 1917 r. postanawiał, że miejscem właściwym do sprawowania sakramentu pokuty jest kościół, kaplica publiczna lub półpubliczna. Komisja do autentycznego tłumaczenia KPK z 1917 r. wyjaśniła, że krata oddzielająca spowiednika od penitenta powinna się znajdować tak w konfesjonale dla kobiet jak dla mężczyzn. – Mając na uwadze kan. 910 § 2 wystarczy każda rozumna przyczyna po stronie mężczyzny, żeby przyjąć jego spowiedź w domu prywatnym. Jednak F. M. Cappello przestrzega, aby także przy spowiadaniu mężczyzn kierować się roztropnością i skromnością⁴⁶.

Rytuał Rzymski Pawła V i Piusa XI zaleca, aby kapłan sprawujący sakrament pokuty ubrany był w komżę i stułę koloru fioletowego, względnie koloru danego okresu roku liturgicznego, zgodnie z miejscowym

⁴⁵ E. Jombart, *Cofessional*, DDC t. IV, col. 66. Zob. W. Kasper, *Spowiedź poza konfesjonalem?*: Concilium 2 (1966/7) 1 – 10, s. 148 – 155. Tytuł opracowania wskazując, że autor zajął się możliwościami spowiedzi poza konfesjonalem. W rzeczywistości autorowi chodzi o co innego, mianowicie, czy można uzyskać łaskę zwykle otrzymywaną na skutek przyjęcia sakramentu pokuty, właśnie bez przyjęcia tego sakramentu? Że taka jest myśl autora najlepiej mówią punkty jego opracowania zamieszczone w tekście: 1. moc słowa Bożego, która gładzi grzechy. 2. Spowiedź przed świątkim. 3. Spowiedź powszechna. Dlatego też autor nie wnosi nic, jeśli chodzi o kanony 908 – 910 KPK z 1917r. Ze względu na ten tytuł opracowania wspominamy go tutaj.

⁴⁶ *De sacramentis*, vol. II, *De poenitentia*, n. 633, p. 657.

zwyczajem. Kongregacja Obrzędów zapytana, czy można tolerować zwyczaj używania samej komży lub samej stuły, odpowiedziała w dniu 23 marca 1882 r., że należy przestrzegać przepisów Rytuału Rzymskiego⁴⁷

Jeśli chodzi o czas sprawowania sakramentu pokuty, to KPK z 1917 r. nie wypowiedział się w tej materii, natomiast przyjął się już w prawie dawnym taki zwyczaj, że można spowiadać każdego dnia, bez żadnego wyjątku, także w W. Piątek. Jeśli zaś chodzi o godziny sprawowania sakramentu pokuty, to w dawnym prawie nie zezwalano na spowiadanie kobiet w godzinach od zachodu do wschodu słońca. W nowszych czasach chyba nikt już o tym nie pamięta, ale w godzinach wieczorowych i nocnych konfesjonały są oświetlane.

W podsumowaniu tego, co przedstawiliśmy na temat kanonów 908 – 910 KPK z 1917 r. nasuwa się pewna uwaga. W kanonach tych dostrzega się pewien brak spójności. Zauważamy, iż kan. 909 § 2 domaga się, aby konfesjonał był zaopatrzony w stałą kratę odgradzającą penitenta od spowiednika. Komisja autentycznego tłumaczenia KPK z 1917 r. wyjaśniła, że taka krata winna się znajdować we wszystkich konfesjonałach, a więc także w służących do spowiadania mężczyzn. Tymczasem kan. 910 § 2 zezwala na spowiadanie mężczyzn w domach prywatnych, a więc bez żadnej kraty. Istnieje więc pewna niespójność kanonów. Ale nie tylko, bo dostrzega się w nich wyraźne rozróżnienie między spowiadaniem kobiet a spowiadaniem mężczyzn. Tym pierwszym stawia się większe wymagania, czyli traktuje się je inaczej niż mężczyzn.

3. Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II

Schemat prawa na temat Sakramentów świętych z 1975 r. w rozdziale II zawierającym kanony o szafarzu sakramentu pokuty i pojednania, jako ostatni kanon tego rozdziału podaje kan. 157 (CIC 908). Kanon ten w § 1 stanowi, że miejscem sakramentalnego wyznania grzechów jest kościół lub kaplica. W § 2 dodaje: To co należy zarządzić na temat konfesjonału, niech postanowi Konferencja Biskupów, ale z tym zastrzeżeniem, iż sam konfesjonał ma być ustawiony w miejscu widocznym i powinien mieć stałą kratę oddzielającą penitenta od spowiednika⁴⁸. –

⁴⁷ *Decreta authentica*, n. 3542.

⁴⁸ *Schema documenti pontificii quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur*, Typis Polyglottis Vaticanis 1975, tit. IV *de poenitentia*, cap. II *de sacramenti poenitentiae ministro*: can. 157 (CIC 908). §1 Ad sacramentales confessiones excoipiendas locus proprius est ecclesia aut oratorium. § 2. Quae de sede confessionali praescribenda sint, ab episcopali conferentia regionis statuuntur, cauto tamen ut habeatur in loco patenti sedes confessionalis crate fixa inter poenitentem et confessorium instructa.

W tekście kanonu brak wzmianki o kaplicy publicznej lub półpublicznej, ponieważ zaniechano tego podziału kaplic. Mówi się teraz po prostu o kaplicy, bez wyszczególniania, jaka to jest kaplica. Kanon ma dwa paragrafy. W pierwszym paragrafie stwierdza się tylko, iż właściwym miejscem przyjmowania sakramentalnego wyznania grzechów jest kościół lub kaplica. W drugim paragrafie ustala się, iż konfesjonał ma być usytuowany w miejscu otwartym, i ma mieć stałą kratę, która będzie oddzielać penitenta od spowiednika. Wszystkie inne szczegóły pozostają w kompetencji miejscowej Konferencji Episkopatu.

Nad kan. 157 Schematu Prawa na temat Sakramentów świętych z 1975 r. odbyła się wielka dyskusja (*valde disputatum est de hoc canone*). Przyjęto w tej dyskusji, że sakralny i eklezjalny charakter sakramentu pokuty domaga się, aby ten sakrament sprawowany był w miejscu jak najbardziej dla niego odpowiednim, to jest w miejscu świętym. Poza tym, podkreślono konieczność zapewnienia penitentom dyskrecji i niemożliwość ich rozpoznania. W tej materii wypowiedziała się na sesji plenarnej w dniu 22 czerwca 1976 r. Komisja do tłumaczenia dekretów Soboru Watykańskiego II. W wypowiedzi Komisji zawarte jest też stanowisko Pap. Pawła VI. Jeśli zaś chodzi o sam tekst kan. 157 dyskutowanego właśnie, to zgodzono się, aby jego paragraf pierwszy został przyjęty bez zmian. Natomiast co do paragrafu drugiego, niektórzy konsultorzy wnosili, aby konfesjonał z kratą był wymagany przy spowiedzi kobiet i mężczyzn, jeśli ci ostatni życzą sobie tego, by ich spowiedź odbyła się przy konfesjonale z kratą. Jeden konsultor domagał się, aby Konferencja Biskupów miała nie tylko prawo, ale też obowiązek ustalenia norm dotyczących konfesjonału. Relator proponował, by rozważyć, czy nie należy zachować normy zawartej w kan. 910 § 2 KPK z 1917 r., ponieważ przemawiają za tym pewne racje: 1. wielowiekowa praktyka Kościoła. 2. prawo wiernych do tego, aby przy spowiedzi nie było ich łatwo zidentyfikować. 3. roztropne postępowanie z chorymi. Zaproponowano też, żeby kan. 157 miał paragraf trzeci o treści: Kobiet (*confessio feminarum*) nie należy spowiadać poza konfesjonalem zaopatrzonym w kratę, z wyjątkiem przypadku choroby lub konieczności oraz przy zachowaniu zarządzeń wydanych przez miejscowego ordynariusza. Do tego tekstu zaraz wniesiono poprawkę, by użyć wyrazu *mulierum* (*nie feminarum*), i żeby nie wspominać w tekście o innych przyczynach, ze względu na które można będzie spowiadać poza konfesjonalem. Nie należy też wspominać o zarządzeniach wydanych przez miejscowego ordynariusza. Taki tekst został przyjęty

przez wszystkich⁴⁹. – Przypomnijmy, że kanon dotyczący miejsca sprawowania sakramentu pokuty znajduje się ciągle w rozdziale II, który mówi o szafarzu sakramentu pokuty.

Schemat Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1980 r. zawiera dane na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty w kan. 918 §§ 1 – 3, który znajduje się już nie w rozdziale II (*o szafarzu*), ale w rozdziale I – *o sprawowaniu sakramentu (pokuty)*, jako ostatni w tym właśnie rozdziale.

Kan. 918 § 1 stanowi, że właściwym miejscem przyjmowania sakramentalnego wyznania grzechów jest kościół lub kaplica. W § 2 postanowiono: co do konfesjonatu, to niech normy na jego temat wyda Konferencja Episkopatu, ale z tym zastrzeżeniem, aby był on ustawiony w miejscu widocznym i zaopatrzony w stałą kratę, która oddziela spowiednika od penitenta. W § 3 stwierdza się: wyznania grzechów ze strony kobiet nie należy przyjmować jak tylko w konfesjonale zaopatrzonym w kratę, z wyjątkiem przypadku choroby lub innej konieczności⁵⁰.

Schemat Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1980 r. przekazany został różnym gremiom w Kościele, aby się wypowiedziały na jego temat⁵¹. Nad zgłoszonymi uwagami odbyła się dyskusja konsultorów pracujących nad przygotowaniem tekstu nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jeden z konsultorów odwołał się do *Obrzędów pokuty* opublikowanych w 1974 r. Według tych *Obrzędów* poza konfesjonalem można spowiadać kobiety tylko z powodu ich choroby lub w przypadku konieczności, gdyż normalnym miejscem spowiadania kobiet winien być kościół lub kaplica⁵². Zdaniem jednego z konsultorów kan. 918 powinien zawierać normę dalej idącą niż

⁴⁹ *Opera consultorum in apparandis canonum schematibus. I. Coetus studiorum de sacramentis. Conventus dd. 20 – 25 iunii 1977 habiti, titulus IV De sacramento poenitentiae, Conventus dd. 14 – 19 novembris 1977: Communicationes 10 (1978) n 1, p. 68 – 69.*

⁵⁰ *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S. R. E Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatiumque ecclesiasticarum necnon Superiorum, Institutorum vitae consecratae recognitum, Libreria Editrice Vaticana 1980, can. 918 – § 1. Ad sacramentalis confessiones czcipienda locus proprius est ecclesia aut oratorium.*

§ 2. Ad sedem confessionalem quod attinet, normae ab Episcoporum Conferentia statuuntur, cauto tamen ut habeatur in loco patenti sedes confessionalis crate fixa inter poenitentem et confessarium instructa.

§ 3. Mulierum confessiones extra sedem confessionalem caute instructam ne excipiantur nisi ex causa infirmitatis aliussve necessitatis.

⁵¹ Zob. *Communicationes 14* (1982) n 2, p. 116 – 230; *Communicationes 15* (1983) n 1, s. 57 – 109.

⁵² *Rituale Romanum, Ordo poenitentiae, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1974, IV, n 12, p. 16: Sacramentum poenitentiae administratur in loco et sede, quae iure statuuntur.*

przepis liturgiczny, na mocy którego spowiedź poza konfesjonałem może się odbywać tylko wyjątkowo / w przypadku spowiedzi kobiet jedynie z powodu choroby lub innej konieczności/. Inny konsultor wyraził opinię, iż nie można utrzymywać w mocy normy zobowiązującej do sprawowania sakramentu pokuty tylko w kościele lub kaplicy, ponieważ z dnia na dzień powstają sale (może: aule, czy kaplice) przeznaczone do spowiedzi (*aulae confessionum*), które nie tylko odpowiadają subiektywnej konieczności wiernych, ale także przyczyniają się do owocnego przyjmowania sakramentu pokuty. – Jeśli zaś chodzi o tekst kan. 918, to zaproponowano, aby do pierwszego paragrafu dodano, iż miejscem spowiadania może być również to miejsce, które określi Konferencja Episkopatu. Przy przyjęciu tej propozycji miejscem spowiadania byłby kościół lub kaplica względnie inne miejsce określone przez Konferencję Biskupów. Co do paragrafu drugiego, to jeden konsultor domagał się, aby na temat konfesjonału wydała normy Konferencja Biskupów, ale z tym zastrzeżeniem, by penitent nie został rozpoznany przez spowiednika. Wreszcie co do trzeciego paragrafu kan. 918, to jeden konsultor postulował, aby po słowie o konieczności, a więc na samym końcu kan. 918 § 3 dodać: z zachowaniem norm ustalonych przez konferencję biskupów, bo inaczej – utrzymywał on – miejsca spowiadania (*aulae confessionum*) w praktyce okażą się zbyt liczne. Natomiast trzej inni konsultorzy wnosili, aby trzeci paragraf został skreślony, ponieważ podtrzymuje bezużyteczną opozycję i różnicę między mężczyznami i kobietami, co dziś jest nie do przyjęcia. – Odpowiedziano, że wszystkich tych propozycji zmian nie można przyjąć, zaś tekst kan. 918 winien być przyjęty taki, jaki jest, ponieważ opiera się na wypowiedzi Komisji do tłumaczenia dekretów Soboru Watykańskiego II, wydanej w dniu 22 kwietnia 1976 r., w której zawiera się wola Pap. Pawła VI⁵³. Pamiętamy, że to odwołanie się do Komisji tłumaczącej dekrety Soboru Watykańskiego II z dnia 22 czerwca 1976 r. i do stanowiska w tej sprawie Pap. Pawła VI nastąpiło pierwszy raz, gdy dyskutowano nad kan. 157 Schematu Prawa na temat Sakramentów z 1975 r. Wówczas chodziło o to, by także tę wypowiedź

⁵³ *Relatio complectens synthesim animadversionum ab em. mis atque exc. mis patribus com-misionis ad novissimum schema codicis iuris canonici exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis*, lib. IV De Ecclesiis munere sanctificandi: R. Observationes omnes admitti nequeunt: textus canonis servari debet prouti iacet ex interpretatione authentica a Commissione Decretis Concilii Vaticani II interpretandis edita (22 - 6 -1976), ex qua mens personalis Papae Pauli VI in re patet: *Communications* 15 (1983) n 2, p. 207. Należy wiedzieć, iż w *Acta Apostolicae Sedis* z roku 1976 nie ma takiej wypowiedzi Komisji Interpretującej teksty Soboru Watykańskiego II.

Komisji mieć na uwadze przy dyskusji. I dyskusja toczyła się dalej. W dyskusji nad kan. 918 Schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1980 r. powołanie się na wypowiedź Komisji do tłumaczenia dekretów Soboru Watykańskiego II nastąpiło w chwili, gdy konsultorzy wyraźnie zmięrzali do tego, by poza kościołem i kaplicą Konferencja Biskupów mogła ustanawiać nowe miejsca spowiedzi (*aulae confessionum*). Konsultorzy chcieli też, aby w kan. 918 nie podkreślano różnicy między kobietami a mężczyznami, jeśli chodzi o miejsce spowiadania się. Tym razem dyskusja mogła się już tylko skończyć. W dalszej przyszłości, właściwie w ostatniej chwili wrócono do tych problemów.

Nad Schematem Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1980 r. nie było już generalnej konsultacji. Schemat ten został oddany w ręce członków Papieskiej Komisji dla rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, a następnie ostatecznie oceniła go Komisja Kodyfikacyjna przy udziale biskupów mianowanych ze wszystkich kontynentów. Obydwie te komisje wniosły czterdzieści sześć poprawek do tekstu Schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1980 r.⁵⁴ Jedną z tych poprawek dotyczyła miejsca sprawowania sakramentu pokuty i pojednania.

W Schemacie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1982 r. o miejscu sprawowania sakramentu pokuty stanowi kan. 964. W jego § 1 stwierdza się, że miejscem właściwym do słuchania sakramentalnego wyznania grzechów jest kościół lub kaplica. W § 2 czytamy: Co dotyczy konfesjonału, to niech konferencja biskupów wydaje normy, ale z tym zastrzeżeniem, iż konfesjonał ma być ustawiony w miejscu widocznym, i winien mieć kratę oddzielającą spowiednika od penitenta. W § 3 postanawia się: spowiedzi kobiet nie należy słuchać poza konfesjonałem, chyba że chodzi o przypadek osoby chorej lub z powodu innej rozumnej przyczyny⁵⁵.

⁵⁴ W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock 1983, s. 96 – 97.

⁵⁵ *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatiumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, E Civitate Vaticana, 25 marti 1982, lib. IV De Ecclesiae munere sanctificandi, par. I *De sacramentis, tit. IV De sacramentis poenitentiae*, cap. I *De celebratione sacramenti*, can. 964 – § 1. Ad sacramentales confessiones excipiendas locus proprius est ecclesia aut oratorium.

§ 2. Ad sedem confessionalem quod attinet, normae ab Episcoporum conferentia statuuntur, cauto tamen ut habeatur in loco patenti sedes confessionalis quae crate fixa inter penitentem et confessorium sit intructa.

§ 3. Mulierum confessiones extra sedem confessionalem crate intructam ne excipiantur, nisi ex causa infirmitatis aliave rationabili causa.

Porównując kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. z kan. 918 Schematu KPK z 1980 r. bez trudu spostrzegamy, że §§ 1 i 2 tych Schematów nie różnią się między sobą, zaś § 3 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. różni się od § 3 Schematu KPK z 1980 r., jakkolwiek tylko jednym wyrazem, i to ostatnim w tym paragrafie. Zauważmy, iż w tym stadium dochodzenia do prawa, jego zmianę mogła wprowadzić tylko Stolica Apostolska.

Według kan. 918 § 3 Schematu KPK z 1980 r. można spowiadać kobietę poza konfesjonalem, jeśli jest ona chora, względnie, jeśli zachodzi taka konieczność. Natomiast według kan. 964 § 3 wolno to czynić, jeśli kobieta jest chora, względnie zachodzi inna rozumna przyczyna, by tak postąpić. Zmiana dotyczy jednego tylko wyrazu, ale jest to ważna zmiana, jednak zajmijmy się nią, gdy będziemy omawiać kan. 964 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, który zresztą został promulgowany w krótkim czasie po opublikowaniu Schematu KPK z 1982 r.

Kodeks Prawa Kanonicznego opublikowany w 1983 r. zawiera normę na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty w kan. 964. Kanon ten jest jednym z tych, które mówią na temat sprawowania sakramentu pokuty. Numer kanonu – 964 – jest identyczny z tym, jaki mamy w Schemacie KPK z 1982 r. Jednak dla nas ważniejsze jest to, że kan. 964 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. różni się od kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. To jest ciekawe, bo przecież dyskusje nad tekstem kanonów wprawdzie się już zakończyły, a mimo to tekst kanonu ulega dalszej zmianie. Jednak zmianami tymi zajmijmy się przy omawianiu poszczególnych paragrafów tego kan. 964.

W § 1 kan. 964 stanowi, że właściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty i pojednania jest kościół lub kaplica⁵⁶. A więc zupełnie tak, jak § 1 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. Nic się nie zmieniło w tym paragrafie.

Za naszych dni kościół określa się jako świętą budowlę przeznaczoną dla kultu Bożego, do której wierni mogą wstępować w celu wykonywania kultu zwłaszcza publicznego (kan. 1214). Pod pojęciem kaplicy rozumie się miejsce, przeznaczone za zezwoleniem ordynariusza, do sprawowania kultu Bożego dla pożytku jakiejś wspólnoty lub grupy wiernych, którzy się w nim zbierają i do którego za zgodą konkretnego przełożonego mogą przychodzić także inni wierni (kan. 1223). – Wyżej już wspominaliśmy, że obecnie nie dzieli się kaplic na publiczne i półpubliczne. Są tylko kaplice.

⁵⁶ Can. 964 § 1: Ad sacramentales confessiones excipiendas locus proprius est ecclesia aut oratorium.

Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego, sekcja Kultu Bożego, po opublikowaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, w dniu 12 września 1983 r. wydała specjalny dekret *Variationes*, w którym dokonała takich zmian w księgach liturgicznych, by ich przepisy nie różniły się od odpowiadających im kanonów. W księdze liturgicznej zawierającej obrzędy pokuty znajduje się teraz przepis stwierdzający, iż sakrament pokuty zwykle sprawuje się w kościele lub kaplicy, chyba że zachodzi słuszna przyczyna, bo w takim przypadku można to czynić w innym miejscu⁵⁷

Uzasadnieniem przepisu domagającego się sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w kościele lub kaplicy jest to, że sprawowanie każdego sakramentu, w tym sakramentu pokuty i pojednania, jest czynnością liturgiczną. Zaś czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, ale działaniem Kościoła, uwidoczniają Kościół i oddziałują nań. (kan. 937 § 1). Chrystus jest obecny w czynnościach liturgicznych (KL 7). Kościół interesuje się miejscem sprawowania wszystkich sakramentów. Najwcześniej zainteresował się miejscem sprawowania Najświętszej Eucharystii. Od czasów Soboru Trydenckiego wypowiada się też na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty. Należy to mieć na uwadze.

W kan. 964 § 1 stwierdza się, że właściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty i pojednania jest kościół lub kaplica. Nie znaczy to wcale, że inne miejsce jest niewłaściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty i pojednania. Kan. 964 §§ 2 i 3 wyraźnie dopuszczają możliwość sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w innym miejscu niż kościół lub kaplica.

Pamiętamy, że konsultorzy dyskutujący na temat miejsca sprawowania sakramentu pokuty wnosili, aby obok kościoła i kaplicy były jeszcze inne miejsca, w których można by było spowiadać, ustalone przez konferencje biskupów (tak zwane *aulae confessionum*). Jednak tej propozycji nie przyjęto. Wobec tego, pozostały tylko te tradycyjne już miejsca sprawowania sakramentu pokuty, mianowicie kościół i kaplica.

Kan. 964 § 1 domaga się, aby sakrament pokuty był sprawowany w kościele lub kaplicy, ale § 2 tego kanonu stanowi, iż spowiedź ma się dokonywać w konfesjonale. Nie wystarczy więc, by spowiadać czy spowiadać się w kościele lub kaplicy, bo nie wystarczy stosować się do pierw-

⁵⁷ *Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, sectio pro Cultu Divino, Variationes in novas editiones librorum liturgicorum ad normam Codicis Iuris Canonici nuper promulgati introducendae. Decretum, VIII. In Ordinem Paenitentiae, n. 12: Sacramentum Paenitentiae de more celebratur, nisi iusta causa interveniat, in ecclesia aut oratorio: Notitiae 206 (1983) septembri, p. 549.*

szezo paragrafu kan. 964. Z taką samą pilnością należy przestrzegać paragrafu drugiego. A § 2 mówi, iż spowiedź ma się odbywać być w konfesjonale. Tyle o związku § 1 z § 2.

Kan. 964 § 2 KPK z 1983 r. jest nieco inny niż § 2 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. Teraz brzmi on jak następuje: Co dotyczy konfesjonau, to miejscowa Konferencja Biskupów niech wyda odpowiednie zarządzenia, ale z tym zastrzeżeniem, aby konfesjonau były ustawione w widocznym miejscu i zaopatrzone były w stałą kratę między spowiednikiem a penitentem, zaś wierni niech swobodnie mogą korzystać z konfesjonau, jeśli sobie tego życzą⁵⁸. Tej wzmianki, by wierni swobodnie korzystali z konfesjonau, jeśli sobie tego życzą, nie ma w § 2 Schematu KPK z 1982 r.

Jest więc zupełnie pewne, że kan. 964 § 2 obecnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego podtrzymuje dotychczasową praktykę sprawowania sakramentu pokuty i pojednania w kościele lub kaplicy, ale też w konfesjonale⁵⁹.

⁵⁸ Can. 964 § 2: Ad sedem confessionalem quod attinet, normae ab Episcoporum conferentia stuantur, cauto tamen ut semper habeantur in loco patenti sedes confessionales cratic fixa inter paenitentem et confessorium insturctae, quibus libere uti possint, qui id desiderant.

⁵⁹ J. G. Dębski, *O konfesjonale inaczej, pisze*, dlaczego niekiedy konfesjonau nie są wygodne dla spowiednika i penitenta. Jego zdaniem „zbyt wysoki lub za wąski klęcznik w dodatku ze stromym pochyleniem, utrudniający czy uniemożliwiający klęczenie. Następną wadą, to za wysoko lub nisko osadzona półka na wsparcie łokcia dla penitenta, lub nawet brak tej półki. Poważnym błędem jest umieszczenie za wysoko lub nisko, przesadnie małego okienka dla spowiedzi czy nawet bardzo oddalonego od pionu bocznej ściany konfesjonau. Spotyka się niekiedy brak obudowy, rodzaju przesłony obok kratki konfesjonau dla zwiększenia dyskrecyjności spowiedzi penitentów. Niekiedy bardzo oddalone od pionu bocznej ściany konfesjonau okienko zmusza kapłana do ciągle pochylonej postawy ciała, co nie może być obojętne dla spraw zdrowotnych spowiednika, np. w adwencie. Wadą jest zbyt szerokie siedzisko, które powoduje konieczność przesuwania się z jednej strony konfesjonau do drugiej. Zdarzają się też wąskie, krótkie oraz za nisko lub wysoko umieszczone półki, jako wsparcia dla przedramienia spowiednika, a są to ważne i konieczne elementy w wyposażeniu konfesjonau. Można się też spotkać z ciasnotą wewnątrz konfesjonau ograniczającą niekiedy do minimum swobodę ruchu, powodującą stały podkurcz nóg. Konfesjonau od strony konstrukcji, to sprawa trudna. Wymaga staranniej przemyślanego i wypośrodkowanego doboru szczegółów parametrów, kórc odpowiadałyby fizycznej budowie ciała i dobrze służyły obdwu stronom: spowiednikowi i penitentowi: *Wrocławskie Wiadomości Kościelne* 39 (1986) s.266-267.

Na ten temat wypowiedział się też J. Kuźmiał, *Książka o spowiedzi*, Warszawa 1998, s. 20: „Szafa to oczywiście konfesjonau, który swoim wyglądem przypomina szafę. Choć nie zawsze. A szkoda. Chodzi o to, że dobrze zaprojektowany konfesjonau ośmiela ludzi do podjęcia. To dość ważne. Penitent lubi widzieć, u jakiego księdza będzie się spowiadał, a równocześnie woli pozostać anonimowy. Jak odsonić twarz księdza, a zasłonić twarz penitenta? To problem konstruktorów. Zwróćmy się do kapłanów i stolarzy, aby budując konfesjonau pomyśleli o właściwej ich konstrukcji”.

Na temat konfesjonału kan. 964 § 2 zawiera tylko dwa postanowienia: 1. konfesjonał ma być ustawiony w widocznym miejscu kościoła lub kaplicy. Tego domagano się w prawie dawnym, potem w KPK z 1917 r. Dlatego nawet zakazywano spowiadania kobiet po zachodzie i przed wschodem słońca. Podejrzewano bowiem spowiedników słuchających wyznania grzechów wieczorem, że mogą chcieć czynić coś złego. Kościół nie chce ukrywać się z tym, że sprawuje sakrament pokuty i pojednania. 2. Sam konfesjonał ma mieć kratę między spowiednikiem a penitentem.

Kan. 964 § 2 nie określa samego konfesjonału ani też kraty. Kiedyś wypowiadał się w tej materii. Jednak teraz pozostawia tę materię do regulowania miejscowym konferencjom biskupów.

W końcowej swej części paragraf drugi kan. 964 zastrzega, aby wierni mieli swobodny dostęp do konfesjonału. Konferencje biskupów nie mogą w tej materii wprowadzać jakichkolwiek ograniczeń dla penitentów, ponieważ mają oni prawo do korzystania z konfesjonału przy wyznawaniu grzechów w spowiedzi. Nikt nie może naruszać tego ich prawa. Mają prawo, ale teraz, to jest z kan. 964 § 2 nie mają obowiązku korzystania z konfesjonału. I tu jest wielka zmiana w prawie. Dotychczas bowiem wierni mieli prawo do korzystania z konfesjonału, ale też mieli ścisły obowiązek. Obecnie takiego obowiązku już nie mają. Korzystają z konfesjonału, jeśli sobie tego życzą, a jeśli nie życzą sobie, to nie można ich do tego przymuszać. I co do tego nie ma wątpliwości.

Jest tu jednak inna trudność. Według konsultorów pracujących nad redakcją tekstu, który miał się stać kan. 964 § 2 konfesjonał może pomóc penitentowi w tym, żeby nie został on rozpoznany przez spowiednika. Otóż rzecz w tym, że jeśli penitent będzie prosił spowiednika, by go wypowiadał w konfesjonale, to już może zostać rozpoznany. Penitent tylko wtedy nie będzie rozpoznany, jeśli podejdzie do konfesjonału tak, że spowiednik nie spostrzeże, kto to jest. Oczywiście, jeśli penitent jest znany spowiednikowi, to wcale się z tego powodu nie krępuje. I w takim przypadku nie ma też trudności, o której tu mówimy.

Rytuał Rzymski Pawła VI upoważnił Konferencję biskupów do szczegółowego ustalenia norm dotyczących miejsca sprawowania sakramentu pokuty⁶⁰. Przepis ten został poprawiony przez Kongregację Kultu Bożego u Sakramentów w dekreście *Variationes* z dnia 12 wrze-

⁶⁰ *Ritule Romanum Pauli VI*, n. 38 b, p.24: Normas pressius determinare quoad locum aptum ad ordinariam sacramenti Paenitentiae celebrationem.

śnia 1983 r., by mówić tylko o uprawnieniu Konferencji biskupów do wydania norm na temat konfesjonatu⁶¹. Konferencje biskupów nie powinny więc ograniczać uprawnień przyznanych kapłanom i wiernym, jeśli chodzi o miejsce sprawowania i przyjmowania sakramentu pokuty. Wierni bowiem winni mieć swobodny dostęp do konfesjonatu, jeśli tylko sobie tego życzą⁶². Jeśli zaś nie życzą sobie tego, bo kan. 964 § 2 upoważnia ich do tego, można przyjąć ich spowiedź poza konfesjonatem, np. przy stoliku. I nie można ich zmuszać do spowiedzi w konfesjonale⁶³.

Pozostaje nam zająć się § 3 kan. 964, który stanowi, iż poza konfesjonatem nie należy spowiadać, chyba że zachodzi słuszna przyczyna⁶⁴. Paragraf ten różni się od § 3 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r., i to w sprawie dość ważnej. Jednak najpierw zainteresujemy się tym, w czym kan. 964 § 3 nie różni się od kan. 964 § 3 Schematu KPK z 1982 i wcześniejszego prawa., mianowicie, iż kan. 964 § 3 jest przeciwny spowiadaniu poza konfesjonatem. Tak jest, ponieważ prawie od Soboru Trydenckiego, a więc już od paru wieków spowiedź odbywa się w konfesjonale. Nic się też takiego nie stało, by Kościół musiał się tej praktyki wyprzeć lub wstydić jej się. Ponieważ jednak niektórzy, nie zwalczając samych konfesjonatów, opowiadają się za dopuszczeniem możliwości spowiadania się poza konfesjonatem. Kościół dopuszcza taką praktykę. To jest coś nowego. I to jest ważne.

Tu przejdźmy do różnicy między kan. 964 § 3 KPK z 1983 r., a kan. 964 § 3 Schematu KPK z 1982 r. Przypomnijmy, jak konsultorzy pracujący nad przygotowaniem nowego Kodeksu wnioskowali, aby § 3 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. został skreślony, ponieważ dostrze-

⁶¹ *Sacra Congregatio pro sacramentis et Cultu Divino, Sectio pro Cultu Divino, Variationes – Decretum*, VIII, n. 38 b.: Normas pressius determinare quoad sedem ad ordinariam sacramenti Paenitentiae celebrationem (cfr supra n. 12): *Notitiae* 206 (1983) p. 551

⁶² *Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, Sectio pro Cultu Divino, Variationes – Decretum*, VIII, In librum Paenitentiae, n. 12: Ad sedem confessionalem quod attinet, normae ab Episcoporum Conferentia statutantur, cauto tamen ut semper habeantur in loco patenti sedes confessionales cratae fixae inter paenitentem et confessorium instructae, quibus libere uti possint fideles, qui id desiderant: *Notitiae* 206 (1983) septembri, p. 549.

⁶³ J. Kuźniar, *Książka o spowiedzi*, s. 20: „Dociera do nas rozpowszechniona w krajach Europy zachodniej praktyka chodzenia do psychologa lub psychoanalityka. Tam nie uświadczysz nawet cienia kraty konfesjonalowej. Skoro człowiek potrafi stanąć twarzą w twarz z drugim człowiekiem, by mówić o swoim wnętrzu, to czy ten sam człowiek nie potrafi uczynić tego w majestacie Bożego Miłosierdzia? Ejżc, nie przeczadzajmy!”.

⁶⁴ Can. 694 § 3: Confessiones extra sedem confessionalem ne excipiantur, nisi iusta de causa.

ga się w nim podkreślenie różnicy między mężczyznami a kobietami, tymczasem dzisiaj nie wypada tego robić przynajmniej w tym kontekście, to jest rozprawiając o miejscu spowiadania. Tego wniosku konsultorów wówczas nie przyjęto. Przecież jednak ostatecznie doszło do tego, do czego zmierzali konsultorzy. Odstąpiono bowiem od zobowiązania do korzystania z konfesjonau przy spowiedzi, a pozostało przy prawie do korzystania z konfesjonau. I w tym miejscu nie czyni się różnicy między mężczyznami a kobietami. Zatem tak kobiety, jak mężczyźni mają prawo do spowiadania się w konfesjonale, ale nie mają takiego obowiązku. Ponieważ praktyka spowiedzi kobiet i mężczyzn od zawsze nie różni się, nie ma potrzeby, żeby w prawie stawiano inne warunki kobietom niż mężczyznom. Mogłoby to bowiem być brane jako prześladowanie kobiet. A może bardziej byłoby to instytucjonalne podejrzewanie spowiedników o złe zamiary i uczuciową niedojrzałość

Jest jeszcze jedna różnica między § 3 kan. 964 KPK z 1983 r. a § 3 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. Polega ona na tym, że § 3 kan. 964 Schematu KPK z 1982 r. dopuszcza możliwość zwolnienia kobiety z obowiązku spowiadania się w konfesjonale z powodu choroby lub innej rozumnej przyczyny (pamiętamy, że także Rytuał Rzymski Pawła V mówił w tym miejscu o rozumnej przyczynie). Kan. 964 § 3 KPK z 1983 r. w ogóle nie wspomina o chorobie jako przyczynie, która może zwolnić z obowiązku spowiadania się w konfesjonale, zaś druga przyczyna, która teraz pozostała jedyną i z rozumnej stała się słuszną (*iusta causa*).

Wobec tego wypadnie nam mówić o tej słusznej przyczynie zwalnającej z obowiązku spowiadania się w konfesjonale. Pamiętamy, że w dawnym prawie mogła zwalniać z obowiązku spowiadania kobiety w konfesjonale tylko choroba lub jej słaby słuch. Kan. 910 § 1 KPK z 1917 r. zwalniał kobiety z obowiązku spowiadania w konfesjonale z powodu choroby lub innej konieczności. Kan. 964 § 3 aktualnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego nie domaga się do zwolnienia z obowiązku spowiadania w konfesjonale ani choroby penitenta ani konieczności z jego strony. Teraz wystarczy sama słuszna przyczyna. Wiadomo, że słuszna przyczyna, to jest rozumna przyczyna, ale mniej niż poważna przyczyna, albo konieczność czy niebezpieczeństwo śmierci. I tu widać, jak prawo złagodniało. Co to jest przyczyna słuszna? Przypomnijmy kontekst, o jaki tu chodzi. Penitent nie życzy sobie spowiedzi w konfesjonale ze względu na słuszną

przyczynę. Jak się zdaje, słuszną przyczyną może być sama prośba penitenta, by mógł odbyć spowiedź nie w konfesjonale⁶⁵.

Pytamy, kto bada, czy słuszną przyczyną zachodzi? Wydaje się, że sam spowiednik, ponieważ nikogo innego nie ma, gdy zgłasza się penitent do spowiedzi, i to spowiednik decyduje, czy przyjmie jego spowiedź w konfesjonale, czy też poza konfesjonalem. Uważam, że wypytywanie penitenta, dlaczego nie chce spowiadać się konfesjonale będzie dla spowiednika krępujące. Dlatego wystarczy dla niego sama prośba.

Tu zauważmy, iż mówimy o przyczynie ze strony penitenta, nie ze strony spowiednika, który oczywiście także może mieć przyczynę, aby nie spowiadać w konfesjonale, bo np. jest tam akurat zimno. Jednak kan. 964 § 3 nie bierze tego pod uwagę tego. Dlatego niegodziwie postępowałby spowiednik, który zwalniałby siebie ze spowiadania w konfesjonale, ponieważ kan. 964 § 3 upoważnia go, by zwolnił z tego penitenta., jeśli ma on słuszną przyczynę.

Rytuał Rzymski Pawła VI poprawiony przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego w dekrete *Variatione* z dnia 12 września 1983 r. stanowi, że poza konfesjonalem nie można spowiadać, chyba że zachodzi słuszną przyczyną⁶⁶.

Jeśli już wiemy, że ze względu na słuszną przyczynę możemy odbyć spowiedź poza konfesjonalem, to zapytajmy, czy także poza kościołem lub kaplicą. Kan. 964 § 1, jak pamiętamy, uznaje za właściwe miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania tylko kościół i kaplicę. Ta słuszną przyczyną z powodu której może ktoś prosić o spowiedź poza konfesjonalem, nie wystarczy, żeby prosić o spowiedź poza kościołem lub kaplicą. Musiałaby więc być przyczyną poważniejsza lub nawet konieczność czy niebezpieczeństwo śmierci grożące wiernemu. Zatem wspomniane wyżej *aulae confessionum*, mogą służyć jako miejsce sprawowania sakramentu pokuty i pojednania, ponieważ są one właściwie kaplicami, ale nie nazywa się ich tak, bo nie celebryje się w nich Mszy świętej, tylko słucha sakramentalnego wyznania grzechów /zob. *Lourdes*/.

⁶⁵ J. Kuźmiar, *Książka o spowiedzi*, Warszawa 1998, s. 21: „Oczywiście, spowiedź nie zawsze odbywa się w konfesjonale. Na przykład na pielgrzymkach spowiadamy się zazwyczaj podczas marszu. Czasami w zakrystii lub pomieszczeniu przylegającym do niej (rozmównica), które służy zwłaszcza do spowiedzi osób źle słyszących. Spowiedź może odbyć się także w innych miejscach z jakichś szczególnych powodów. Jeśli sądzisz, że nie konfesjonale, a inne, spokojne miejsce będzie lepsze, poproś o to księdza”.

⁶⁶ *Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, sectio pro Cultu Divino, Variationes – Decretum*, VIII, in *librum Paenitentiae*, n 12. *Confessiones extra sedem confessionalem ne ecipiatur, nisi iusta de causa: Notitiae 206* (1983) septembri p. 551.

Po przedstawieniu kan. 964 §§ 1 – 3 mówiącego o miejscu sprawowania sakramentu pokuty i pojednania, pytamy o czas sprawowania tego sakramentu. W sprawie tej wypowiedziała się Kongregacja Obrzędów w instrukcji *Eucharisticum Mysterium* z dnia 25 maja 1967 r. (nr. 39). Zaleciła, aby wytrwale przyzwyczajano wiernych do przyjmowania sakramentu pokuty poza Mszą świętą, zwłaszcza w określonych godzinach. Chodziło o to, aby przystępowanie do tego sakramentu dokonywało się w spokoju i z duchową korzyścią penitentów, nie przeszkadzając w uczestniczeniu we Mszy świętej. Zalecono również, aby ci, którzy codziennie lub często przystępują do Komunii świętej, byli pouczani o potrzebie przystępowania do spowiedzi w odpowiednich odstępach czasu.⁶⁷ Instrukcja *Eucharisticum Mysterium* jest jednym ze źródeł Rytuału Rzymskiego Pawła VI. Według tego Rytuału pojednanie grzeszników może się dokonywać o każdej porze roku kościelnego i każdego dnia, bez żadnego wyjątku, także w W. Piątek⁶⁸ Jednak wypada, aby wierni znali dni i godziny, w których kapłan spełnia tę posługę. Rytuał jest także za tym, aby wierni spowiadali się poza Mszą świętą, zwłaszcza w ustalonych godzinach⁶⁹.

Odpowiedni do sprawowania sakramentu pokuty jest okres Wielkiego Postu, ponieważ już w Popielec rozlega się wobec ludu uroczyste wezwanie – *nawracajcie się i wiercie Ewangelię* (Mk 1, 15). W Wielkim Poście wypada urządzać nabożeństwa pokutne i wszystkim wiernym dać okazję do pojednania się z Bogiem i Kościołem, aby owocnie przeżyli Misterium Paschalne w ciągu świętego *Triduum*⁷⁰.

Jeśli chodzi o strój liturgiczny spowiednika, to Rytuał Rzymski Pawła VI zaleca zachować normy ustanowione przez miejscowego ordynariusza⁷¹. Konferencja biskupów w Polsce korzystając, z przyznanych jej uprawnień ustaliła, że kapłan słuchający spowiedzi winien być ubrany w sutanę, komżę i stułę koloru fioletowego lub w albę i stułę fioletową⁷²

⁶⁷ AAS 59 (1967) 560 – 561.

⁶⁸ Congregatio pro Cultu Divino, *Litterae circulares de festis paschalibus praeparandis et celebrandis*, die 16 ianuarii 1988, Prot. n.120 (88): n 61: Sacramentorum celebrationes hac die stricte prohibentur, exceptis Paenitentiae et Infirmorum Unctionis sacramentis: Notitiae.259 (1988) n.2, p. 95. Zob. M. Pastuszko, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s.274.

⁶⁹ *Rituale Romanum Pauli VI*, n. 13, p. 16.

⁷⁰ *Rituale Romanum Pauli VI*, n. 13, p. 16. Zob. *Nabożeństwa pokutne*, dwa tomy, red. Ks. E. Piotrowski, Sandomierz 1997.

⁷¹ *Rituale Romanum Pauli VI*, n. 14, p. 16.

⁷² *Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981, n. 38 g, s. 35.

Zakończenie

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Pap. Jana Pawła II konstytucją *Sacri canones* z dnia 18 października 1990 r. poświęca miejscu sprawowania sakramentu pokuty i pojednania tylko jeden kanon, składający się z dwóch paragrafów. Kanon ten opiera się na wielu źródłach prawa kościelnego, częściowo przedstawionych wyżej w prawie dawnym, a częściowo wydanych przez Kościoły Wschodnie, do których tutaj nie odwołujemy się.

Kan. 736 § 1 tego Kodeksu stwierdza, że właściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty jest kościół, ale należy też mieć na uwadze prawo partykularne. Pamiętamy, że w kan. 964 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II obok kościoła wymienia się także kaplice, a nie wspomina się w tym kontekście prawa partykularnego. Jasna jest więc różnica między § 1 KKKW, a § 1 KPK z 1983.

W § 2 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich jest powiedziane, że z powodu choroby lub innej słusznej przyczyny sakrament pokuty można sprawować poza miejscem właściwym, czyli poza Kościołem, ponieważ według § 1 tylko kościół jest właściwym miejscem sprawowania sakramentu pokuty. Jest więc różnica między tym § 2 KKKW, a § 3 kan. 964 KPK z 1983, gdzie jak pamiętamy nie wspomina się już o chorobie penitenta, jakkolwiek jej się nie wyklucza. Choroba może być taką słuszną przyczyną, że względu na którą sakrament pokuty sprawuje się poza kościołem.

Ciekawe jest również to, że kan. 736 KKKW w §§ 1 i 2 nie wspomina nawet o konfesjonale, który w naszym prawie zajmuje ważne miejsce od czasu, gdy znalazł się taki sprzęt w kościele.

De loco celebrationis sacramenti paenitentiae et reconciliationis (can. 964 §§ 1-3)

Hoc in articulo proemium, pars principalis e tribus punctis constans et conclusio habentur.

In proemio obiectum huius studii canonem 964 §§ 1 3 Codicis Iuris Canonici Papae Joannis Pauli II esse anuntiat.

Pars principalis in tria membra dividitur. In membro primo ius vetus seu fontes iuris canonici et quidem a Christo Domino usque ad Codicem Iuris Canonici Pio-Benedictini breviter praesentatur.

Altero in membro canones Codicis Iuris Canonici Pio – Benedictini exponuntur. Secundum can. 908 sacramentalis confessionis proprius locus est ecclesia vel orato-

rium publicum aut semipublicum. Can. 909 statuit: § 1. Sedes confessionalis ad audiendas mulierum confessiones semper collocetur in loco patenti et conspicuo, et generatim in ecclesia vel oratorio publico aut semipublico mulieribus destinato. § 2. Sedes confessionalis, crate fixa ac tenuiter perforata inter paenitentem et confessarium sit instructa. – Ad normam can. 910: § 1 feminarum confessiones extra sedem confessionalem ne audiantur, nisi ex causa infirmitatis aliae verae necessitatis et adhibitis cautelis quas ordinarius loci opportunas iudicaverit. § 2. Confessiones virorum in aedibus privatis excipere licet.

In ultimo membro can. 964 Codicis Iuris Canonici Papae Joannis II nunc feliciter servientis praesentatur. Secundum § 1 huius canonis ad sacramentales confessiones excipiendas locus proprius est ecclesia aut oratorium. § 2. Ad sedem confessionalem quod attinet, normae ab Episcoporum conferentia constituantur, ea tamen sub conditione, ut sedes confessionales semper collocentur atque crate fixa inter paenitentem et confessarium sint instructae, quibus libere uti possint fideles. § 3. Confessiones extra sedem confessionalem ne excipiantur, nisi iusta de causa.

Sub fine articuli auctor differentias inter canonem 736 §§ 1 – 2 Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de 1990 anno et canonem 964 Codicis Iuris Canonici de 1983 anno breviter exponit.